

УДК 37.064.1

© Довженко Т.О., 2014 р.

<http://orcid.org/0000-0003-1384-511X>

Т. О. Довженко

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ УЧНІВ

У статті автор порушив актуальну проблему розкриття окремих аспектів генези підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної просвіти батьків учнів на прикладі діяльності Львівського університету, Києво-Могилянської академії, Московського університету, конкретизації внеску в розробку заявленої проблеми просвітян Ф. Прокоповича, Г. Сковороди і І. Посошкова.

У статті зазначено, що історико-культурні витоки проблеми підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної просвіти батьків учнів утворили народні традиційні уявлення про роль матері й батька у вихованні дитини. Ці традиційні уявлення синтезувалися у християнську педагогіку, що відповідальність за розвиток і життя дітей так само покладала на батьків.

Установлено, що з поступовим розвитком мережі закладів педагогічної освіти, піднесенням учительської професії склалися соціальні передумови для цілеспрямованої педагогічної просвіти батьків, яка здійснювалася переважно через поширення корисної літератури релігійно-морального і педагогічного спрямування. Просвітницька діяльність Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, викладачів і випускників Києво-Могилянської академії сприяли поступовому утвердженню ідеї доцільної педагогічної просвіти батьків і відповідної підготовки учителів.

Автором визначено, що на початок XVIII ст. в генезі ідеї підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної просвіти намітилася тенденція державного контролю і систематизації змісту такої просвіти. У частині України, що підпорядковувалася Російській імперії, за царювання Петра I відбулися зміни в питанні педагогічної просвіти батьків і ролі в цьому процесі вчительства. На зміну народним уявленням і пріоритету батьківської позиції прийшла вимога виховання дітей відповідно до європейських зразків. Мета батьків відтоді полягала у вихованні дітей не за традиційними уявленнями, а за новими вимогами придворного етикету. Поява і поширення твору «Юності чесне зерцало, або Порадник до життєвого

поводження» сприяло виникненню у дворянських родинах так званого дворянського виховання, коли дітей виховували не батьки, а гувернантки.

Ключові слова: підготовка учителів, педагогічна освіта, педагогічна просвіта, батьки, виховання.

В статті автор піднімає актуальну проблему раскрытия отдельных аспектов генезиса подготовки будущих учителей к организации педагогического просвещения родителей учеников на примере Львовского университета, Киево-Могилянской академии, Московского университета, конкретизує вклад в разработку заявленной проблемы просветителей Ф. Прокоповича, Г. Сковороды, И. Посошкова.

В статті сказано о том, что историко-культурные истоки проблемы подготовки будущих учителей к организации педагогического просвещения родителей учеников сформировали народные традиционные представления о роли матери и отца в воспитании ребенка. Эти традиционные представления синтезировались в христианскую педагогику, которая ответственность за развитие и жизнь детей так же возлагала на родителей.

Установлено, что с постепенным развитием сети учреждений педагогического образования, подъемом учительской профессии сложились социальные предпосылки для целенаправленного педагогического просвещения родителей, которая осуществлялась преимущественно через распространение полезной литературы религиозно-нравственного и педагогического направления. Просветительская деятельность Ф. Прокоповича, Г. Сковороды, преподавателей и выпускников Киево-Могилянской академии способствовали постепенному утверждению идеи целесообразного педагогического просвещения родителей и соответствующей подготовки учителей.

Определено, что к началу XVIII в. в генезисе идеи подготовки будущих учителей к организации педагогического просвещения родителей наметилась тенденция государственного контроля и систематизации содержания такого просвещения. В части Украины, которая подчинялась Российской империи, в царствование Петра I произошли изменения в вопросе педагогического просвещения родителей и роли в этом процессе учителя. На смену народным представлениям и приоритетам родительской позиции пришло требование воспитания детей согласно европейским образцам.

Цель родителей с тех пор заключалась в воспитании детей не по традиционным представлениям, а по новым требованиям придворного этикета. Появление и распространение произведения «Юности честное зерцало, или Советник к жизненному обращению» способствовало возникновению в дворянских семьях так называемого дворянского воспитания, когда детей воспитывали не родители, а гувернантки.

Ключевые слова: подготовка учителей, педагогическое образование, педагогическое просвещение, родители, воспитание.

The author raises the important problem of research of certain aspects of the genesis of preparation future teachers for organization pedagogical education of students' parents on the example of the activity of Lviv university, Kyiv-Mohyla Academy, Moscow university, elaborations of the investment to the development of the stated problem of educators F. Prokopovich, H.Skovoroda, I. Pososhkov.

It is stated in the article that the historical and cultural origins of the problem of preparation future teachers for the organization pedagogical education of students' parents formed a folk traditional view about the role of mother and father in a child's upbringing. These traditional views synthesized into a Christian pedagogy, which saw parents in charge of the development and life of the children.

It is found that gradual development of a network of institutions of pedagogical education gave social preconditions for the purposeful education of parents which was being carried mainly through the dissemination useful literature of religious and moral and pedagogical direction. Educational activity of F. Prokopovich, H.Skovoroda, teachers and graduates of Kyiv-Mohyla academy contributed the gradual assertion of appropriate pedagogical idea of purposeful parental education of parents and proper training teachers.

The author determined that in the beginning of the XVIII century in the genesis of the idea of preparation future teachers for organization pedagogical education of students' parents the tendency of state control and regimentation of the content of such education. In parts of Ukraine, which was subject of the Russian empire during the reign of Peter I there were changes in the question of pedagogical education of parents and the role of the teacher in this process. In place of the national representations and priorities of the parent item requirement of parenting according to European models came.

The purpose of the parents since that time was in upbringing children not on traditional concepts, but on the new requirements of court etiquette. The emergence and dissemination of works «Honest mirror of youth, or adviser to the life treatment» contributed the beginning in noble families the so-called noble upbringing, when children were educated not by parents, but by governesses.

Keywords: preparation teachers, pedagogical education, parents, upbringing.

Актуальність проблеми. Сьогодні в Україні проблема педагогічної просвіти батьків потребує обґрунтування теоретичних основ для її розв'язання у

руслі завдань розвитку сучасної освіти. Розв'язання цього питання пов'язане, у першу чергу, із його поглибленим системним науковим вивченням, результати якого мають бути відображені у створенні державних програм педагогічної просвіти батьків.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» (2002) зазначається, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості, що потребує відповідального ставлення батьків до виховання власних дітей. Реалізація цієї провідної функції сім'ї як соціального інституту неможлива без серйозної, ґрунтовної історично вивірної системи психолого-педагогічної просвіти батьків до виконання їх суспільного обов'язку [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічний аспект проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з батьками учнів відображений у дослідженнях М. Болдирева, Т. Воликової, І. Гребенникова, Р. Капралової, С. Корнієнко, Т. Кравченко, О. Савченко та ін.; етнопедагогічний – у дослідженнях В. Зелюка, Р. Пріми, О. Семенов, М. Стельмаховича та ін.; психолого-педагогічний – у працях О. Кіліченко, Н. Стрельникової, Л. Хомич та ін.

Сучасним соціальним проблемам сім'ї та вихованню дітей присвячені дослідження Т. Алексеєнко, Л. Волинець, О. Докукіної, З. Зайцевої, В. Постового, В. Семиченко, Ю. Якубової; зарубіжних педагогів: С. Лупан, А. Торре Делла, Дж. Уінделл, Г. Фігдор, Д. Фіцпатрік та ін.

Незважаючи на відомі педагогічні і психологічні дослідження в цій сфері, проблемі соціально орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з батьками приділяється недостатня увага.

З огляду на це **метою даної публікації** визначено розкриття окремих аспектів генези підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної просвіти батьків учнів на прикладі діяльності Львівського університету, Києво-Могилянської академії, Московського університету, конкретизація внеску в розробку заявленої проблеми просвітян Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, І. Посошкова.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історико-педагогічних праць учених О. Глузмана, Ф. Паначина, С. Сірополка [2-4] свідчить про те, що проблема організації педагогічної освіти постала в найстарішому українському університеті – Львівському, заснованому 1661 р. на базі Львівської єзуїтської школи-колегії за підтримки польського короля Яна Казимира. Тісна співпраця Львівського університету з Києво-Могилянською академією сприяла формуванню висококваліфікованих викладачів для Московської академії, Петербурзької семінарії, Чернігівського, Переяславського, Харківського колегіумів, а також Паризького, Празького, Римського університетів.

Львівський університет був зачинателем організованої гуманітарної педагогічної освіти, спрямованої на підготовку майбутніх учителів до організації педагогічної просвіти населення і зберігав пріоритет у зазначеній галузі до заснування Харківського Імператорського університету та на базі його педагогічного інституту на початку ХІХ ст. Зокрема, підтвердженням цього є відкриття наприкінці ХVІІІ ст. у Львівському університеті гімназії, що мала стати середовищем для педагогічної практики слухачів гуманітарних дисциплін, а також відкриття 1787 р. українського інституту для підготовки вчителів для реальних і класичних гімназій [4, с.145-147]. Авторитетним свідченням професійно-педагогічного спрямування названого закладу є діяльність відомих педагогів, випускників Львівського університету: Я. Богословського, Я. Заболоцького, П. Лозія, І. Мартиновича, І. Франка та ін.

Проведений аналіз витоків досліджуваної проблеми засвідчив те, що на початок ХVІІІ ст. в генезі ідеї підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної просвіти намітилася тенденція державного контролю і систематизації змісту такої просвіти. У частині України, що підпорядковувалася Російській імперії, за царювання Петра І відбулися зміни в питанні педагогічної просвіти батьків і ролі в цьому процесі вчительства. На зміну народним уявленням і пріоритету батьківської позиції прийшла вимога виховання дітей відповідно до європейських зразків. Мета батьків відтоді полягала у вихованні дітей не за традиційними уявленнями, а за новими вимогами придворного

етикету. Поява і поширення твору «Юності чесне зерцало, або Порадник до життєвого поведження» сприяло виникненню у дворянських родинах так званого дворянського виховання, коли дітей виховували не батьки, а гувернантки.

Проблеми педагогічної просвіти батьків, відповідної роботи учителів широко досліджувалися визначними українськими просвітянами Ф. Прокоповичем і Г. Сковородою.

Ф. Прокопович (1681-1737) – архієпископ, учений, письменник, один з реформаторів церковного устрою, педагог – уважав, що успіх навчання багато в чому залежить від спільності дій учителя і батьків учня, підкреслюючи тим самим необхідність обов'язкової фахової підготовки учительських кадрів в означеному напрямку. Ф. Прокопович сформулював ряд правил щодо організації підготовки учителів. Зокрема, не дозволяв учителям працювати на викладацьких посадах без попередньої перевірки їхніх знань, без «всяческого искушенія» майбутнього вчителя; якщо з певних причин кандидат на вчительську посаду не складав іспитів, не відмовляти йому, а «повелеть полгода или год» дозвілься, оскільки треба було зважати на значну нестачу учителів у школах; кожен учитель повинен навчитися стисло і переконливо доводити учням та їхнім батькам силу науки і навчання [5].

Усесвітньо відомий український мандрівний філософ, поет, народний учитель Г. Сковорода (1722-1794) обстоював ідеї української національної школи, необхідності підготовки українських учителів до широкої просвітницької діяльності. Його педагогічна концепція ґрунтувалася на ідеях філософії серця та учення про «споріднену працю». Особливу значимість поглядів Г. Сковороди на вчителя і його підготовку підтверджує той факт, що сам філософ мав почесне звання народного учителя, викладав поезію та етику в Переяславському та Харківському колегіумах, працював домашнім учителем, був мандрівним філософом. Розмірковуючи над проблемою підготовки учительських кадрів, просвітник наголошував, що передусім учитель повинен відчувати покликання до педагогічної праці. Адже непокликання, «несродность», праця усупереч своїй натурі призводить до того, що і старанний лікар погано лікує, і «знаючий учитель

без успеха учит». «Узнай себя», перш ніж стати учителем, – закликав Г. Сковорода, – «...но смотри на то, что тебе ближе» [6]. Філософ і педагог підкреслював, що вчитель повинен добре знати свою справу і постійно самовдосконалюватися: «Долго сам учишь, если хочешь учить других» [там само, с.166].

Для вітчизняної педагогічної думки виразними ідеями батьківської педагогічної просвіти стали твори І. Посошкова, який разом із переважною більшістю мислителів того часу, прагнули поєднати традицію давнього благочестя й виховання в родині і державна школа. Це чітко прослідковується у його творі «Заповіт батьківський до сина свого». У ньому він виклав загальний християнський ідеал: усього злого уникати.

Установлено, зміни, які сталися у вітчизняній освіті у зв'язку з петровськими реформами, призвели до висновку про те, що проблема педагогічної просвіти батьків тоді не ставилася. Сильна державність за царювання Петра I призвела до негативних змін у сфері родинного виховання, руйнуванню його традицій. Вузькопрофесійний спеціальний характер навчальних закладів петровської епохи заперечував можливе втручання батьків у діяльність школи.

Аналіз ситуації у 60 – на початку 80-х рр. XVIII ст. показує, що створення нових закритих освітніх установ призвело до відокремлення сім'ї і школи один від одного, що обумовлювалося завданням виховання дворян «нової породи». Подальше реформування школи за часів Катерини II також не мало сприятливих наслідків для ідеї взаємодії сім'ї і школи.

Заснований, за ініціативи М. Ломоносова і підтримки графа І. Шувалова, у 1755 р. Московський університет став першим світським навчальним закладом, що об'єднував вищу школу, дві гімназії та педагогічну семінарію. У «Регламенті» академічної гімназії (1758 р.) зафіксовано: «Коли кількість учнів у сім класі настільки примножиться, що одному вчителю з усіма упоратися буде неможливо, тоді призначити йому помічником одного з університетських студентів [3, с.173]. За пропозицією М. Ломоносова на базі Московського університету 1779 р. було відкрито учительську семінарію з трирічним строком навчання, так званий

«бакалаврський інститут» [3]. Учні для семінарії обиралися з духовних навчальних закладів. Одночасно вони вважалися і студентами університету. Педагогічні та загальноосвітні дисципліни викладали професори університету, старші учителі гімназії. Випускники семінарії призначалися на викладацькі посади в гімназіях, пансіонах, реальних училищах. Таким чином, вихованці Московського університету склали значну частину фахівців-педагогів різних типів шкіл в історії вітчизняної педагогічної думки кінця XVIII – початку XIX ст.

Визнання вагомого значення Московського університету в процесі становлення системи педагогічної освіти підтверджується популяризацією просвітньо-педагогічного напрямку, його видавничою діяльністю, що певною мірою свідчила про елементи самостійної педагогічної просвіти батьків. Зокрема, за сприяння викладачів даного закладу було видано перші перекладені праці Д. Локка «Думки про виховання», Я. Коменського «Видимий світ у малюнках», навчальні посібники з російської граматики, математики, історії, географії, педагогічні твори; трактат професора М. Панкевича «Об отличительных свойствах, источниках и средствах просвещения (1880 р.), «Способ учения, подготавливающего в университет» (1771 р.).

Кінець XVIII ст. ознаменувався також прогресуванням громадської ініціативи в галузі освіти, результатом якої стало створення народних училищ за Статутом 1786 р. Ще раніше, у 1783 р. було відкрито Петербурзьке народне училище, на яке покладалися обов'язки щодо підготовки вчительських кадрів для народних училищ. Першим директором Головного народного училища став Ф. Янкович де Мірієво, автор «Руководства учителям, первого и второго классов народных училищ Российской империи» (1783 р.). 1786 р. зі складу Петербурзького народного училища відокремилася учительська семінарія (пізніше – гімназія).

Висновки. Отже, викладене вище дає підстави для висновку. Історико-культурні витоки проблеми підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної просвіти батьків учнів утворили народні традиційні уявлення про

роль матері й батька у вихованні дитини. Ці традиційні уявлення згодом поширювалися шляхом синтезування у християнську педагогіку, що відповідальність за розвиток і життя дітей так само покладала на батьків. Установлено, що з поступовим розвитком мережі закладів педагогічної освіти, піднесенням учительської професії склалися соціальні передумови для цілеспрямованої педагогічної просвіти батьків, яка здійснювалася переважно через поширення корисної літератури релігійно-морального і педагогічного спрямування. Просвітницька діяльність Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, викладачів і випускників Києво-Могилянської академії, Московського університету, Петербурзького народного училища і семінарії сприяли поступовому утвердженню ідеї доцільної педагогічної просвіти батьків і відповідної підготовки учителів.

Ця публікація не вичерпує всі аспекти заявленої проблеми. Подальшого наукового аналізу потребують питання сучасних тенденцій підготовки майбутніх учителів до організації педагогічної просвіти батьків учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти // Дошкільне виховання. – 2002. – №7. – С.4 – 9.
2. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование: Опыт системного исследования / Глузман А.В. – К. : Просвіта, 1997. – 307 с.
3. Паначин Ф.Г. Педагогическое образование в СССР. Важнейшие этапы истории и современное состояние / Паначин Ф.Г. – М. : Педагогика, 1975. – 218 с.
4. Сірополко С.О. Історія освіти в Україні / Сірополко С.О. / Підготував Ю.Вільчинський. 2-ге вид. – Львів : Афіша, 2001. – 664с.
5. Прокопович Ф. Філософські твори – Opera philosophica : В 3-х т. / Прокопович Ф. – К. : Наукова думка, 1979. – Т.1. – 511с.
6. Сковорода Г. С. Світ ловив мене, та не впіймав / Г. С. Сковорода / Упоряд. В. В. Кравця. – Х. : Фоліо, 2006. – 607 с.

